

הקדמה למורה

פרויקט **"פנים. יום. זיכרון."** הוא מיזם אומנותי שמנציח זיכרונות מחייהם של נופלים באמצעות סרטי אנימציה. רסיסי זיכרון, רגעים קטנים בחייהם של הנופלים, שחברים וקרובים של הנופלים בחרו לשתף, קמים לתחייה על המסך ומעניקים ליקיריהם נצח. בבסיס הפרויקט עומדת האמונה שהזיכרונות נושאים משמעות יותר מיום אחד בשנה.

בכל שנה אנו פונים ליוצרים צעירים בתחום האנימציה בבקשה להנציח רגעי מפגש וחסד בחיי הנופלים. היום הפרויקט מונה יותר מ-40 סרטים, ובכוונתנו לבסס מאגר זיכרונות וירטואלי ישראלי רחב ממדים. את כל הסרטים ומערכי השיעור, המתאימים למגוון שכבות גיל, אפשר למצוא באתר בית אבי חי, [בעמוד הפרויקט](#).

לקראת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה, יצרנו מערכי שיעור חדשים העוסקים בזיכרון ומותאמים לכיתות ה'-י"ב, ואף למכינות קדם צבאיות; כל שכבת גיל על פי יכולותיה.

אנו מאמינים כי מערכי שיעור אלה, הכוללים צפייה בסרטים שונים ודיון מעמיק על משמעותו של הזיכרון בחיינו בהקשר של הסרטים שראינו, מאפשרים לנו להשפיע על עיצוב תודעת הזיכרון של תלמידינו.

אומנם מערכי השיעור הינם מותאמי גיל, ואולם אין אנו יודעים מהם הסיפורים המשפחתיים של התלמידים. אנו ממליצים לצפות מראש בסרטי מערך השיעור שבחרתם ולנקוט משנה זהירות שעה שאתם דנים בנושאים המורכבים שיום הזיכרון מזמן לדיון.

מערכי השיעור, המציעים מגוון תכנים והצעות לדיון, הם ארוכים יותר מזמן שיעור ממוצע. עליכם לבחור את התכנים המתאימים ביותר לכיתתכם, וכך להתאים את מהלך השיעור לזמן העומד לרשותכם.

אנו מאחלים לכם הצלחה וימים טובים,

צוות הפרויקט

לומדים וזוכרים

זיכרון אישי וזיכרון קולקטיבי – בעקבות הסרטים "זיכרון ילדות" ו"העליה"

במערך זה נעסוק בזיכרון אישי ובזיכרון קולקטיבי. נצפה בשני סרטים שעוסקים בשני סוגי הזיכרון. ננסה לאפיין אותם, לעמוד על ההבדלים ביניהם ועל מה שקושר אותם זה לזה ונשאל כיצד יום הזיכרון מהדהד אותם.

חלק ראשון: זיכרון אישי (20 דקות)

נפתח בתרגיל קצר בזוגות:

- * בחרו זיכרון ילדות מוקדם ונסו לתאר אותו בקצרה לבן/בת הזוג.
- * שימו לב: אילו פרטים – דמויות, מראות, ריחות, צלילים, תחושות – זכורים לכם היטב ואילו חסרים? *נסו לא להשלים את המידע החסר, אלא להיצמד ככל הניתן לנקודת המבט שלכם מאז.

דיון קצר במליאה:

- * איך היה לכם התרגיל?
- * עם איזה קושי התמודדתם?

- * הנחיה לפני הצפייה: נצפה בסרט **זיכרון ילדות** (אורך: 2:04 דקות), לזכרו של יצחק נתנזון. הסרט משתמש באמצעי מבע קולנועיים – זוויות "צילום", תאורה, רקע, מעברים, צלילים – כדי להביע תחושות ולספר את הסיפור. שימו לב אליהם. שימו לב גם לקו האנימטי ולאווירה שהוא יוצר.

רקע למורה:

הסרט **זיכרון ילדות** מבוסס על הזיכרון של ירון, בנו של יצחק (איזו) מבוקר היציאה למילואים של אביו. יוצרי הסרט כתבו: "לאחר שנים, פרטים בזיכרוננו מיטשטשים והולכים לאיבוד. איך נראה הבית? איך נראית הדרך לגן? לעומת זאת, דמות האב ותחושת האובדן נשארות חקוקות בזיכרון לעולם. האנימציה בסרט מבוססת על קווים וכתמים מרצדים, שנועדו להדגיש את התחושה המורכבת הזאת."

ניתן לקרוא עוד על יצחק נתנזון [בעמוד הפרויקט](#).

שאלות לדיון:

- * אילו תחושות מעורר בכם הסרט?
- * באילו אמצעי מבע קולנועי הבחנתם?
- * כיצד לדעתם הם תרמו להעברת הרגש של הבן?
- * בעקבות הצפייה בסרט והתרגיל שעשינו, מה מאפיין זיכרון אישי, לדעתכם? אילו חלקים בו הם בעלי משמעות?

חלק שני: זיכרון קולקטיבי (25 דקות)

תרגיל קצר בקבוצות (יש להצטייד בדפים ובכלי כתיבה):

- * חשבו על דמות מוכרת שאינכם מכירים אישית (דמות היסטורית, למשל).
- * כתבו או שרטטו על דף כמה שיותר פרטים שזכורים לכם מדמות זו.

דיון קצר במליאה:

- * כיצד הייתם מאפיינים את סוג המידע שזכרתם (תכונות אופי, מראה חיצוני, פרטים ביוגרפיים ועוד)?
- * מדוע לדעתכם דווקא אלו הם הדברים שזכורים לנו?

נסביר את המושג "זיכרון קולקטיבי" ונחבר לדברים שעלו מהתרגיל.

רקע למורה:

זיכרון קולקטיבי (או זיכרון קיבוצי) הוא מונח שמתייחס למאגר משותף של זיכרונות, ידע ומידע בקבוצה חברתית מסוימת הקשור קשר הדוק לזהותה של הקבוצה. המושג **קבוצה** יכול להתייחס ללאום, לדור, לקהילה ועוד. את המונח טבע הפילוסוף והסוציולוג הצרפתי מוריס האלבווקס בתחילת המאה ה-20. לפי האלבווקס, קיימים שני מנגנונים בסיסיים הקשורים בזיכרון:

1. הזיכרון האישי, האוטוביוגרפי - זיכרון שנושא האדם בעקבות אירועים שונים שחווה באופן בלתי-אמצעי על בשרו.
2. הזיכרון הקולקטיבי - זיכרון הכולל אירועים מהעבר שהפרט לא חווה באופן ישיר, אלא הועברו לו על ידי אחרים. הזיכרון הקולקטיבי, בניגוד לזיכרון האישי, נזקק למתווכים שיעצבו אותו - בראש ובראשונה המערכות הממלכתיות: מערכת החינוך, מערכת ההנצחה והמערכות הנמצאות בתווך שבין המדינה לחברה - התקשורת והאקדמיה.

- * נצפה בסרט **העלייה** (אורך: 3:10 דקות), לזכרו של מקס שטיינברג.
- * לפני הצפייה נספר את הסיפור של מקס ונציג את העלילה של הסרט. נזכיר לתלמידים לשים לב לאמצעי המבע הקולנועיים ולאופן שבו הם תורמים לסיפור וליצירת התחושות שהוא מעורר.

רקע למורה:

כשמקס הגיע עם אחיו לישראל במסגרת פרויקט "תגלית", הוא לא התלהב מישראל יותר מדי. גישתו השתנתה כשביקר בהר הרצל, כמה ימים לאחר הנחיתה בישראל. באותו ביקור החליט שהוא עולה ארצה ומשרת בצה"ל. מקס התגייס לגולני ונהרג במהלך מבצע "צוק איתן". מאחר שלא היו לו קרובי משפחה בישראל, הוקמה קבוצת פייסבוק קטנה שהפיצה קריאה נרגשת לאזרחים לבוא להלווייתו באותו הערב. במהרה הופץ המסר, מספר השיתופים גדל וגדל, ולבסוף ליוו את ארונו בבית העלמין בהר הרצל בירושלים כ-30 אלף איש שלא הכיר.

חלק שלישי: סיכום (15 דקות)

נסיים בתרגיל קצר של בירור עמדות ולאחריו דיון:

נסמן בכיתה ציר דמיוני שבקצהו האחד ישנו "זיכרון אישי" ובקצהו האחר – "זיכרון קולקטיבי". נזמין את התלמידים להתמקם על הציר בהתאם לעמדתם בנוגע לשאלות שיישאלו, ובכל פעם נזמין תלמיד אחד או שניים להסביר את בחירתו.

שאלות:

- * האם לדעתכם הסרט "העלייה" מספר על זיכרון אישי או על זיכרון קולקטיבי?
- * האם לדעתכם הסרט "זיכרון ילדות" מספר על זיכרון אישי או על זיכרון קולקטיבי?
- * האם לדעתכם יום הזיכרון עוסק בזיכרון אישי או בזיכרון קולקטיבי?
- * מומלץ להזמין גם את התלמידים שנעמדו באמצע הציר ולא רק בקצותיו לשתף בדעתם ולעודד ראייה מורכבת של הסוגיה.
- * להעמקת הדיון, אפשר לקרוא את הטקסט הבא (המופיע גם כנספח):
[...]. באופן פרדוקסלי הייתי מנסה לומר שזיכרון קולקטיבי, כשהוא באמת קולקטיבי, הוא מנותק מהזיכרון האישי. יש בעיה עם זיכרון אישי, כי כנראה יש לו תוחלת חיים מאד מוגבלת. 50 שנה, 70 שנה, 120 שנה – לא יותר. השאלה איננה הזיכרון האישי, כי לכולנו יש כאלה. השאלה היא אלו מאותם זיכרונות אישיים שותפים ביצירת הדבר העצום הזה שנקרא זיכרון קולקטיבי. מה עובר מהזיכרונות האישיים לזיכרון הקולקטיבי – זו השאלה וזו מטרת הפעולה החברתית, האידיאולוגית, התרבותית שנקראת הנצחה. לבטח הנצחה בהקשר שבו אנו עוסקים היום. מדובר בניסיון להעביר את הזיכרונות הפרטיים לתחום המורכב והרחב הזה שנקרא זיכרון קולקטיבי. האם זה גם יצליח? את זה יגיד רק הזמן.
(מתוך המאמר "מקומה של תרבות הזיכרון בעיצוב זהות קולקטיבית", מאת ד"ר מעוז עזריהו)

שאלות:

- * מה הקשר בין זיכרון אישי לזיכרון קולקטיבי?
- * האם אחד מהם חשוב יותר?
- * האם יכול להיות זיכרון לאומי בלי זיכרון אישי?